

MONUMENTA LINGUAE DACOROMANORUM. UN BILANȚ

EUGEN MUNTEANU

În toamna anului 1987, mă aflu pentru a doua oară la Freiburg in Breisgau, invitat pentru trei luni al profesorului Paul Miron și sub auspiciile DAAD (Deutsche Akademische Austauschdienst).

Dicționarul *Tiktin* odată încheiat și publicat în trei masive volume, începuse deja lucrul la *Biblia* de la București, primul volum, cel dedicat *Cărții Facerii*, aflându-se aproape de finalizare. Acceptat de curând în colectivul de la „Monumenta linguae Dacoromanorum”, am participat chiar atunci, la Freiburg, la câteva ședințe de lucru, putând să îmi dau astfel seama de dimensiunile și de amploarea proiectului. În plus, profesorul Miron mi-a cerut să scriu pentru revista „Dacoromania”, cele două articole publicate înainte de 1989 în frumoasa revistă de la Freiburg fiind și printre primele pe care mi le-am văzut tipărite. Întregul context s-a dovedit important pentru orientarea mea profesională, căci atunci m-am decis că studiile biblico-filologice vor constitui partea centrală a carierei mele științifice. Încredințarea, de către profesorii Miron și Arvinte, a redactării versiunii moderne și a comentariilor pentru *Cartea Leviticului* mi-a oferit și substanța tezei de doctorat, susținută în 1993.

După cum o spune și inspiratul nume latinesc inventat de inițiator, *Monumenta linguae Dacoromanorum*¹, proiectul trebuia să creeze un cadru permanent pentru editarea științifică a celor mai importante texte românești vechi, foarte multe încă inedite. *Biblia de la București* (1688), e drept, cel mai important dintre ele, trebuia să fie doar primul text editat, dintr-o serie mult mai amplă. Mai mult încă, macheta publicată de Paul Miron și Elsa Lüder în acei ani cu *Cartea Ruth* (păstrez un exemplar din ediția restrânsă a acestei publicații!) arată că gândul inițial al lui Paul Miron era acela de „a face un mare dar culturii românești”, completând editarea filologică propriu-zisă cu o bogată iconografie sacră (fresce de la mănăstiri, miniaturi din manuscrise, icoane) și cu ample comentarii literare și istorice, care să pună în temă și să justifice rolul excepțional jucat de Sfânta Scriptură în viața și în cultura poporului român. În plus, ca o premieră absolută în filologia românească,

¹ Pe cei care ar putea suspecta formula de o oarecare reminiscență protocronistă sau de derapaj etnocentric, îi informez că etnonimul cult *Dacoromanus* circula, ca desemnare a românilor, în mediile erudite europene de la începutul secolului al XIX-lea, legitimitate definitivă conferindu-i întrebuințarea lui de către marele gânditor Wilhelm von Humboldt, în cartea sa cea mai cunoscută, *Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues, und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts*, tipărită postum, în 1836.

urma să lucrăm „asistați de calculator”! Un proiect foarte ambițios și, cum am spune astăzi, interdisciplinar.

Ulterior, poate și datorită formației filologice a inițiatorului și a principalilor săi prieteni și colaboratori, ediția s-a concretizat ca o realizare aproape exclusiv filologică, în care au fost antrenați un număr important de filologi din Iași, București și Cluj. De format mare, *in folio*, primul volum din *Monumenta linguae Dacoromanorum* a apărut în 1988 sub titlul *Biblia 1688-Genesis* și a fost încununat imediat, în anul următor, cu un important premiu al Academiei Române (ca de altfel și lucrarea anterioară, „Tiktin”). Publicul avizat a remarcat încă de la început dimensiunile monumentale ale cărții și numeroasele elemente de inovație în filologia românească. Structura ediției a devenit, în cele din urmă, următoarea: după amplele studii introductive de natură filologică și lingvistică, textele editate sunt prezentate, pe coloane, mai întâi, în facsimil, textul chirilic original, așa cum a fost el tipărit la 1688, urmat, pe coloana a doua, de transcrierea interpretativă, filologică, a textului. Pe coloanele a treia și a patra sunt puse cărțile corespondente din alte două versiuni manuscrise datând din aceeași perioadă, una aparținând lui Nicolae Milescu (versiune care a stat la baza textului tipărit) și alta atribuită de filologul ieșean N. A. Ursu unui cărturar muntean al vremii, Daniil Andrean Panoneanul. Urmează, pe o a cincea coloană, o versiune modernă a textului, menită să ajute cititorul actual să înțeleagă limba veche a textelor de bază. Această versiune modernă, împreună cu comentariile, a fost realizată, pentru majoritatea volumelor publicate, de către Paul Miron. În fine, fiecare volum este completat de o secțiune de comentarii filologice, literare și lingvistice și de fotocopiile integrale ale versiunilor manuscrise menționate. Conceput într-o manieră lexicografică originală, cu traducerea în germană și în franceză a cuvintelor, indicele exhaustiv al lucrării constituie el însuși un excelent instrument de lucru pentru specialiști.

Între Freiburg și Iași, cei doi „poli” ai „Bibliei” (cum numim între noi pe scurt proiectul), sub conducerea lui Paul Miron și, respectiv, a profesorilor Vasile Arvinte și, ulterior, Al. Andriescu, s-a reușit, de-a lungul primelor două decenii scurse de la inițierea proiectului, până în 2008, publicarea, în volume separate, a primelor cinci cărți biblice (*Pentateuhul*), a *Psaltirii* și a primelor cărți istorice (*Iosua*, *Judecătorii* și *Ruth*), un al optulea volum al seriei (*Cartea regilor, I-II*) aflându-se sub tipar, sub coordonarea unui membru mai tânăr al colectivului, Gabriela Haja, de la Institutul de Filologie Română „A. Philippide” din Iași. Cu acest ultim volum, o treime din seria proiectată se va vedea realizată.

Alături de alți câțiva filologi din generația mea sau mai tineri, mi-am făcut ucenicia la „*Monumenta linguae Dacoromanorum*”. Proiectul nu este însă încheiat. Cel mai bun omagiu pe care l-am putea aduce părintelui său spiritual, acum că el și-a găsit odihna la Vama Veche, la câțiva pași de țărmul Mării Negre și în apropiere de grațioasa bisericuță pe care a ctitorit-o, este să îi continuăm și să îi ducem la capăt opera.

Textul de mai sus a apărut în revista ieșeană „*Țimpul*”, nr. 5, mai 2008, p. 14, și a fost scris sub impactul emotiv provocat de încetarea din viață a lui Paul Miron. Nu aveam cum să prevăd, scriind ultimul paragraf, că soarta a vrut ca, la mai puțin de un an mai târziu, în februarie 2009, să mi se încredințeze de către conducerea Universității „Alexandru Ioan Cuza” reluarea, continuarea și finalizarea, într-un ritm susținut, a proiectului, care părea că, neterminat, va cădea în uitare, încă un nefericit avatar al „adamismului românesc”, cum a fost denumit apetitul nostru de a proiecta și începe construcții culturale monumentale, pe care să le părăsim în cele din urmă fără a le duce la bun sfârșit. Meritul „deciziei politice” necesare revine integral profesorului Vasile Ișan, rector al Universității, și profesorului Gheorghe Popa, la momentul respectiv prorector responsabil de problemele cercetării. Rector el însuși între aprox. 1992-2000, profesorul Gheorghe Popa fusese legat de o caldă prietenie cu Paul Miron, sprijinindu-i în mod constant proiectul, cum au făcut-o de altfel și ceilalți doi rectori ai Universității ieșene din ultimele decenii, acad. Viorel Barbu și profesorul Dumitru Oprea.

Am primit așadar „sarcina” de a organiza reluarea lucrărilor, acceptându-mi-se propunerea de a se întemeia un Centru de Studii Biblico-Filologice „*Monumenta linguae Dacoromanorum*”, ca unitate de cercetare autonomă, subordonată direct Senatului Universității, cu buget și cu stat de funcțiuni propriu (<http://consilr.info.uaic.ro/~mld/monumenta/1688.html>). Ulterior, Centrul MLD – cum i se spune pe scurt - a devenit componentă a Departamentului de Științe Socio-Umane al Universității. Pentru cinci dintre posturile de cercetare nou create la propunerea mea, au fost angajați prin concurs cinci tineri cercetători, care tocmai își susținuseră sau erau pe cale să-și susțină doctoratul în filologie cu teme specifice: Mădălina Ungureanu (editarea *Parimiilor preste an* ale lui Dosoftei), Ana-Maria Gînsac (teonimia biblică), Ioan-Florin Florescu (versiunile biblice românești între literalism și transpunere liberă), Maria Moruz (frazologie comparată) și Sabina Rothenstein (adaptarea în limba română a numelor proprii din Biblie). Peste încă trei ani, de asemenea prin concurs, au mai fost angajați alți doi tineri cercetători, Ana Catană-Spenchiu (raporturi traductologice între *Biblia* de la București și *Biblia* de la 1795 a lui Samuil Micu) și Iosif Camară (evoluția textuală a „*Rugăciunii domnești*” în limba română). În plus, prin contract de colaborare pe termen limitat, în proiect au mai fost angrenați alți circa douăzeci de cercetători, în marea lor majoritate tineri în curs de afirmare, din Iași, București, Oradea și Craiova, câțiva cu studii de specialitate, de filologie clasică sau de teologie, în Apus.

La discuția „fondatoare” de la Rectorat, din toamna anului 2008, pe lângă persoanele menționate mai sus, a luat parte și Elsa Lüder, mandatară simbolică a moștenirii profesorului Paul Miron, care și-a dat acordul pentru noua formulă de continuitate și binecuvântarea pentru echipa de tineri cercetători care urma să se

constituie. Mai mult încă, această „binecuvântare” a căpătat și o formă concretă în vara anului 2010, când membrii noii echipe „permanente” am fost invitați și găzduiți de Elsa în casa de la Vama Veche, pentru a desfășura acolo un seminar cu caracter tehnic, care a durat aproape două săptămâni.

Rapid constituită și încurajată de încrederea și creditul acordate, tânăra echipă s-a așternut pe lucru. Au fost definite și fixate norme de cercetare pentru toate operațiile complexe reclamate de caracterul interdisciplinar al proiectului (paleografie chirilică, codicologie, limbi clasice, istoria limbii române, dialectologie, lexicografie, lexicologie istorică, traductologie biblică, onomastică, teologie, istorie etc.), fixându-se itemi raționali specifici pentru transcrierea interpretativă a textelor chirilice, manuscrise sau tipărituri, revizuirea transcrierilor, stabilirea punctuației și definitivarea textelor, elaborarea notelor filologice, corectura și completarea manuală a indicelui general de cuvinte și forme, generat electronic, realizarea versiunilor moderne după *Septuaginta*, comentariile multiple, de natură traductologică, istorică, biblică, patristică, teologică etc., ca să nu menționăm decât operațiile definibile și cuantificabile. Au fost definite și repartizate sarcinile exacte ale fiecărui colaborator, membru al echipei MLD sau colaborator extern, și toată lumea a trecut la lucru, simultan și în paralel la mai multe cărți biblice. Predecesorii noștri, angrenați în proiect în regim de benevolat, lucraseră „în serie”, concentrându-și eforturile pe câte o singură carte biblică.

Pe parcurs, în ultimii doi ani, am ajuns la concluzia că, dacă dorim să vedem finalizat proiectul într-un timp previzibil, este nevoie să ne asumăm și atribuții tehnico-redacționale pe care, devenise evident, editura nu le putea susține; așa încât ne-am văzut nevoiți să inventăm funcția de „îngrijitor de volum”, creatoare de mari frustrări și supărări, trebuie să o recunoaștem. De aceea, afirm că mulțumiri speciale li se cuvin celor cinci „îngrijitori” de volume (Mădălina Ungureanu, Ana-Maria Ginsac, Maria Moruz, Ana Catană-Spenchiu și Iosif Camară), al căror angajament personal în reușita proiectului, o spun cu simțul proprietății termenilor și al necesarei decențe, interferează cu sfera sacrificiului personal!

Paul Miron a crezut întotdeauna de datoria lui să menționeze cu scrupulozitate, pe frontispiciile lucrărilor colective pe care le-a inițiat și coordonat, numele tuturor colaboratorilor, chiar dacă, uneori, „colaborarea” se întâmpla să fie foarte fragilă. Îmi fac și eu această datorie, menționându-i pe toți cei care au contribuit, într-un fel sau altul, la finalizarea cu succes a „seriei noi” a MLD-ului. Laude necondiționate și cuvinte de recunoștință le datorăm cu toții, cei care ținem la acest proiect, celor șase tineri care și-au dăruit o parte din anii cei mai fertili ai vieții lor ducerii la capăt a unei munci enorme: Mădălina Ungureanu, Ana-Maria Ginsac, Ana-Veronica Catană-Spenchiu, Iosif Camară, Ioan-Florin Florescu și Maria Moruz, deoarece au acceptat ca, pe lângă dificilele sarcini filologice propriu-zise asumate ca atare, care țin de perfectarea aparatului critic al ediției (transcrierea interpretativă a celor trei masive texte chirilice, *Biblia de la 1688*, Ms. 45 și Ms. 4389, reviziile repetate ale transcrierilor colaboratorilor externi, redactarea notelor filologice, întocmirea,

completarea și corectarea indicilor lexicali, unificarea și armonizarea bibliografiilor etc.) să își asume în plus atribuțiile redactorului de carte și chiar pe cele specifice unui tehnoredactor, în măsura în care Editura Universității din Iași, oricât de mari au fost bunăvoința și eforturile puținilor ei angajați, nu ar fi putut acoperi în timp util aceste atribuții și o cantitate enormă de muncă editorială. Această constatare nu ne împiedică să le adresăm mulțumiri colegilor noștri de la Editură, pentru substanțialele lor eforturi de a finaliza la timp tipărirea. Recunoștința noastră o adresăm d-lor Andrei Hoișie, directorul general, Lucian Leonte, directorul executiv și, mai ales, d-lui Remus Ursachi, tehnoredactorul, persoană modestă, tăcută și eficientă, care și-a sacrificat zeci de ore din timpul liber pentru a duce la capăt complicatele operații manuale de finețe reclamate de o lucrare atât de complexă.

Este acum pentru mine o datorie față de colegii de la MLD să remarc în acest context că, pe lângă mulțumirile sincere pe care le adresăm tuturor, trebuie ca unora dintre colaboratorii noștri externi să le reamintim de problemele pe care le-au creat uneori, unii dintre ei, micului grup de la Iași, prin mari întârzieri în predarea materialelor redactate și, mai ales, în unele cazuri, prin slaba calitate a acestora. Au fost, din păcate, multe pagini care au trebuit să fie rescrise de „îngrijitorii de volum”! Subliniind așadar încă o dată meritele membrilor echipei ieșene, îmi îndeplinesc datoria de a-i menționa pe toți cei implicați în opera noastră comună. În operațiunile de transcriere și revizuire a celor peste 4000 de pagini de text chirilic, manuscris și tipărit, s-au mai implicat Mioara Dragomir, Ioan-Florin Florescu, Gabriela Haja, Mihai Moraru, Lucia-Gabriela Munteanu, Elena Tamba și Sabina Rotenștein. Versiunile moderne ale diferitelor cărți biblice, însoțite de notele și comentariile filologice, patristice, traductologice, onomastice, istorice etc. au fost semnate de Adrian Muraru, Alin Vara, Claudiu Coman, Constantin Pîrvuloiu, Emanuel Conțac, Ioana Costa, Ioan-Florin Florescu, Mihaela Paraschiv, Mihai Moraru, Mihail Neamțu, Mihai Vladimirescu, Ovidiu Sferlea și Octavian Gordon. La întocmirea indicelui au colaborat Anca Diana Bibiri, Alina Bursuc, Mircea Ciubotaru și Dinu Moscal. Informaticianul echipei, cel care s-a ocupat cu realizarea formei electronice a indicelui de cuvinte și forme pentru fiecare dintre cărțile biblice, a fost Vlad Sebastian Patraș.

În momentul când scriu aceste rânduri, tipărirea integrală a *Bibliei de la București*, în cele 25 de volume proiectate, este încheiată. Dacă ar fi trăit să vadă această mică izbândă, sunt sigur că, în felul său specific, bonom și (auto)ironic, Paul Miron ar fi găsit cuvinte de laudă și prețuire pentru eforturile tinerilor cercetători care i-au dus la capăt opera, într-un timp record. Desigur, realizarea, redactarea, pregătirea pentru tipar și tipărirea, ca să nu mai vorbim de difuzarea în zeci de mari biblioteci academice din lumea întreagă, a celor șaptesprezece volume care întregesc seria nu s-ar fi putut petrece fără sprijinul financiar al Universității din Iași și fără încurajarea constantă din partea factorilor de decizie de aici. Iată, concentrate la maximum, titlurile celor 17 volume tipărite în ultimii ani („seria nouă”): Pars IX: *Paralipomenon I*,

Paralipomenon II (2011); Pars X₂: *Iob*; Pars XXII: *Iosephus ad Machabaeos* (2013); Pars XX: *Sapientia, Ecclesiasticus, Susanna, De Belo sive Dracone Babylonico*; Pars XIV: *Ieremia, Lamentationes Ieremiae*; Pars VIII: *Regum III, Regum IV*, (2014); Pars X₁: *Esdrae I, Nehemiae (Esdrae II), Esther*; Pars XII: *Proverbia, Ecclesiastes, Canticum Canticorum*; Pars XIII: *Isaias*; Pars XV: *Ezechiel*; Pars XVI: *Daniel*; Pars XVII: *Osee, Ioël, Amos, Abdias, Ionas, Michaea*; Pars XVIII: *Nabum, Habacuc, Sophonias, Aggaeus, Zacharias, Malachias*; Pars XIX: *Libri apocryphi: [Psalmus 151], Tobias, Iudith, Baruch, Epistola Ieremiae, Laudes trium iuvenum, Esdrae III*; Pars XXI: *Machabaeorum I, Machabaeorum II, Machabaeorum III*; Pars XXIII: *Novum Testamentum I: Evangelia*; Pars XXIV: *Novum Testamentum II: Actus Apostolorum, Pauli Epistolae, Catholicae Epistolae, Iudae, Apocalypsis Ioannis* (2015).

La jumătatea anilor '80, când lui Paul Miron, personaj cu o biografie fabuloasă, exilat consumându-și o tinerețe picarescă, devenit în cele din urmă profesor de limbă și cultură românească la Freiburg im Breisgau, binefăcător știut și neștiut pentru sute de compatrioți, om al inițiativelor îndrăznețe, i-a trecut prin minte gândul de a edita, în România, cu aportul dublu, al mediilor academice și al Bisericii, Biblia românilor, mulți au crezut ideea nebunească și irealizabilă, alții au dat din umeri cu scepticism. Motivele neîncrederii erau solide și oponenții sau scepticii nu aveau nevoie de multe argumente. Mai întâi, ca un ecou secundar și poate nedorit al anticlericalismului iluminist, în mediile academice occidentale studiul științific al Sfintei Scripturi era desconsiderat ca disciplină universitară, fiind socotit o chestiune strict confesională și lăsat pe seama Bisericii. În România ultimului deceniu al intervalului comunist, prejudecății de mai sus i se adăuga idiosincrazia indusă în conștiința publică de ateismul militant, devenit în România comunistă doctrină de stat. Înainte de a începe activitatea propriu-zisă, Paul Miron a trebuit așadar să ducă „muncă de lămurire” în cele trei sfere în care învățase să se miște tenace și convingător: cea universitară, cea a puterii și cea a Bisericii. Avatarurile și accidente ale acestei „lupte” sunt povestite de el însuși în paginile de memorii și în convorbirile cu Ovidiu Nimigean. Evoluția spectaculoasă a mentalităților academice în ultimele decenii l-au plasat pe inimosul profesor de la Freiburg pe promontoriul propriu vizionarilor! Vreau să spun că asistăm astăzi la o multiplicare în progresie geometrică a interesului științific pentru biblică, chiar și în medii și în țări precum Italia, Spania, Irlanda, Croația sau Franța, în care, într-un chip aproape tradițional, astfel de studii au fost sistematic ostracizate. Și este vorba nu doar despre zecile de institute, centre de cercetare, editare, interpretare etc. orientate spre cele două mari aventuri ale cunoașterii umane care sunt *Septuaginta* (vechea versiune grecească a Vechiului Testament) și *Vulgata* (versiunea latinească a Bibliei datorată Sf. Ieronim), ci de interesul crescând pentru tradițiile biblice locale, tradiții pe care obișnuim să le denumim „tradițiile limbilor vernaculare”!

Pe acest câmp fertil și în veritabila uzină care a fost proiectul „Monumenta linguae Dacoromanorum”, s-a născut și la Universitatea noastră o mică tradiție, o „școală”, pe care o dorim recunoscută ca atare, sprijinită și continuată. Îmi iau

îngăduința să semnalez, pe lângă proiectul fondator, existența câtorva elemente suplimentare ale acestei „școli”.

În climatul creat de proiectul central MLD a fost posibilă, de exemplu, finalizarea unor teze de doctorat din sfera filologiei biblice sau din cea a editării de texte vechi. Pe lângă cercetătorii din „primul cerc”, menționați mai sus cu temele lor de cercetare individuală, au mai finalizat și susținut public, cu calificative foarte bune, o serie de tineri cercetători la fel de remarcabili: Loredana Buzoianu (Constantin Diaconovici Loga, *Ortografie românească*, Buda, 1818), Gina Nimigean, (structuri lingvistice și artistice în cărțile populare românești, secolele al XVII-lea – al XVIII-lea), Teofil Grosu, (molitvenicele românești în raport cu originalele lor grecești), Silvia Chiosea (epistolă și panegiric greco-român adresate lui Constantin Brâncoveanu - Ms. BAR 766), Andreea Drișcu (*Gramatica românească* a lui Radu Tempea, 1797), Ana Bobu (receptarea în cultura română a scrierilor Sfântului Ioan Gură de Aur), Anuța-Rodica Giornei (fitonimie biblică), Cristina-Mariana Lungu (zoonimie biblică), Alina Camil (Antim Ivireanul, *Dumnezeieștile și sfintele Liturghii*, Târgoviște, 1713), Elena Spiridon (Veniamin Costachi, editor și traducător), Mihaela-Cristina Rădulescu (Cazaniile lui Ilie Miniș, București, 1742), Silvia Baltă (cromatică biblică), Loredana Dascăl (studiu asupra limbii grecești din textele epistolare redactate de compania negustorilor greci din Sibiu, secolele al XVIII-lea – al XIX-lea), Lucia Cîmpeanu (*Teologia dogmatică* a lui Samuil Micu, Blaj, 1802), Iulia Mazilu (*Șapte taine a besearecii*, Iași, 1644), Marioara Giosanu (*Triodul*, București, 1726), Oana Panaite-Beldianu (Varlaam, *Scara raiului*, ms. rom. BAR 5419). O mare parte dintre aceste lucrări au intrat în circuitul public prin tipărire.

Pentru mai multă mobilitate în chestiunile organizatorice curente, în 2010 a fost înființată Asociația de Filologie și Hermeneutică Biblică din România, ajunsă în prezent la circa 90 de membri (<http://www.afhbr.org/>). Cu sprijinul acestei Asociații și al Universității, membrii Centrului MLD organizează simpozionul anual „Explorări în tradiția biblică românească și europeană”, manifestare ajunsă anul acesta la a cincea ediție. Între cei 20-30 de participanți la fiecare ediție, am avut, ca oaspeți de onoare, specialiști în studii biblice din Italia, Belgia, Croația, Spania, Austria, Albania, Georgia și Irlanda. Lucrările acestor simpozioane au fost adunate și tipărite, cu titlul *Receptarea Sfintei Scripturi: între filologie, hermeneutică și traductologie. Lucrările Simpozionului Internațional «Explorări în tradiția biblică românească și europeană»*, în tot atâtea volume. Sunt contribuții de înaltă specializare din sfera largă a filologiei și hermeneuticii biblice, din cea a istoriei receptării textelor sacre și, mai recent, din sferele onomasticii biblice și ale filologiei digitale aplicate la textul biblic. Pentru ca mecanismul academic al Centrului de Studii Biblico-Filologice să fie complet, în anul 2010 a fost fondată și o publicație de specialitate, cu apariție anuală, cu un board editorial prestigios și cu nu mai puțin prestigioase colaborări. Intitulată „Biblicum Jassyense. Romanian Journal for Biblical Philology and Hermeneutics” și

aflată la al cincilea număr, revista noastră se adresează unui public internațional, publicând studii, articole și recenzii redactate în limbi de circulație internațională.

Ca să completez imaginea Centrului nostru, evoc și cele câteva granturi de cercetate câștigate și puse în operă: *Prima traducere românească a Septuagintei, operă a lui Nicolae Milescu* (Ms. 45, BAR Cluj). *Ediție critică, studii lingvistice și filologice* (Eugen Munteanu, Lucia-Gabriela Munteanu, Ana-Maria Minuț, Mădălina Ungureanu, Ana-Maria Gînsac), *Tradiția europeană și românească a unei cărți bisericești: parimiarul* (grant personal, Mădălina Ungureanu), *Onomastică biblică românească. Studiu lingvistic și filologic* (grant personal, Ana-Maria Gînsac). Am încercat deopotrivă să ne facem cunoscută prezența și prin nenumărate participări la sesiuni și conferințe de specialitate. Le menționez aici doar pe cele internaționale, organizate de instituții sau asociații de prestigiu: Valencia 2010 (Eugen Munteanu, Lucia-Gabriela Munteanu, Ana-Maria Gînsac, Sabina Rotenștein), Osnabruck 2010 (Eugen Munteanu), Viena 2009 și 2010 (Eugen Munteanu), Veneția 2010 (Eugen Munteanu, Ana-Maria Gînsac), Barcelona 2011 (Ana-Maria Gînsac), Nancy 2013 (Ana-Maria Gînsac), Leuven 2013 (Eugen Munteanu, Lucia Gabriela Munteanu, Ana-Maria Gînsac), Lima 2014, Jena 2014 și Kunming 2015 (Eugen Munteanu).

Pentru publicarea lucrărilor cu caracter monografic, în special a tezelor de doctorat din sfera de interes a „școlii” noastre de studii biblico-filologice, am întemeiat la Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, colecția „Fontes Traditionis”, unde au apărut deja, între altele, lucrări ale colaboratorilor noștri apropiați: Ioan Florin Florescu, *În multe chipuri de Scripturi. Studii de traductologie biblică* și Emanuel Conțac, *Determinări culturale și teologice în traducerea Noului Testament* (2015); Mihaela-Cristina Rădulescu, *Cașaniile lui Ilie Miniat, București, 1742* și Loredana Dascăl, *Din arhiva Companiei Negustorilor Greci din Sibiu (1453-1895). Texte epistolare grecești* (2014); Ana-Maria Gînsac, *Teonimie românească. Concept. Metodă. Probleme* (2013); Mădălina Ungureanu, *Dosoftei, Parimiile preste an (Iași, 1683)* și Iulia Mazilu, *Șapte taine a besearecii (Iași, 1644)* (2012).

Către finalul „Cuvântului către cetitoriu” din *Carte românească de învățătură* (Iași, 1643), unul dintre monumentele fondatoare ale limbii noastre literare, Mitropolitul Varlaam scrie: „Pentr-aceea de nevoie mi-au fost, ca un datornic ce sint lui Dumnezeu cu talantul ce mi-au dat, să-mi poci plăti datoriia macar decât până nu mă duc în casa cea de lut a moșilor miei”. Sunt acestea cuvinte cum nu se poate mai potrivite pentru a încheia aceste pagini în care a fost vorba despre tradiție, jertfă de sine, datorie și vocație.

Iași, 30 octombrie 2015